

L'escriptura dels antropònims

Josep Ruaix i Vinyet

Arran d'una consulta que ens van fer, hem estudiat una mica la forma escrita —i, en la mesura que correspongui, la forma oral, cosa que el lector ja aplicarà convenientment— dels antropònims en català. Ací n'oferim el resultat, mirant d'exposar-ho amb un xic d'ordre i amb exemples, a vegades (quan ho considerem convenient) ben abundosos. Val a dir que aquest estudi és purament lingüístic, sense entrar en els aspectes legals o administratius (què figura en la partida de naixement o de baptisme) si no és en alguns casos puntuals. Primer ens fixarem en els noms de pila, després en els cognoms i finalment en els sobrenoms. Acabarem amb una conclusió¹.

1. Els noms de pila

Els noms de pila —dits també noms de fonts o prenom— que fem servir les persones poden ser únics o dobles.

Noms de pila únics

Els noms de pila simples no presenten cap problema quan s'usen en la seva forma normal: *Joan, Miquel, Maria, Montserrat*, etc. Tampoc quan s'empren en la seva forma hipocorística allargada i/o modificada (*Joanet, Joanic; Miqueló, Miquelic; Marieta, Mariona; Montserrateta, Montserratona; Ximo; Marió*; etc.).

En canvi, quan es fan servir en una forma hipocorística escurçada, aleshores sí que poden originar un problema de genuïtat. En efecte, tradicionalment, en la nostra llengua, l'escurçament s'ha fet per afèresi, és a dir, suprimint la primera síl·laba —o bé, si el nom és llarg, la primera i la segona—. Exemples: *Bel* (escurçament de *Abel*), *Tori* (escurçament de *Adjutori*), *Sumpta* (escurçament de *Assumpta*), *Tina* (escurçament de *Agustina* o d'altres noms terminats en *tina*). Aquestes afèresis es poden fer també a partir de diminutius del nom originari. Com que els exemples

L'autor de l'article, quan era un nadó, amb els seus pares, de qui va heretar els cognoms

serien nombrosíssims, remetem al nostre manual *Català complet / 3* [CC/3], pp. 23-26), on en trobareu una llarga llista. Semblantment existeixen hipocorístics genuïns per contracció, com *Guim* o *Gim* (de *Guillem*), *Maleneta* (de *Magdalena, Magdaleneta*), i per reduplicació, com *Pep* (de *Josep*), *Pepa* (de *Josefa* o *Josepa*), etc.²

En canvi, no són genuïns els hipocorístics formats per apòcope, és a dir, suprimint l'última o últimes síl·labes i a més, sovint, fent-hi altres modificacions. Aquest ús, sens dubte, és degut a influència forastera, imitant generalment el castellà o l'anglès. Per tant, valdria més evitar formes com *Àlex* (de *Alexandre*), *Dani* (de *Daniel*), *Imma* (de *Immaculada*), *Sunsi* (de *Assumpció*; noteu-hi també les altres modificacions), etc.³

Noms de pila dobles

Els noms de pila dobles o compostos són els que consten de més d'un mot. Tradicionalment, en la nostra llengua, aquests noms de font dobles s'han escrit separadament. En canvi, en francès s'escriuen amb guionet, com ara en *Jean-Paul* (*Joan-Pau*), ús

¹ Una versió parcial i reduïda d'aquest estudi va sortir publicada en el setmanari *Catalunya Cristiana* de data 11-7-2021, pp. 36-37.

² Vegeu-ne més exemples en el CC/3, p. 26.

³ Vegeu-ne més exemples ibídem.

que alguns catalans han adoptat per als seus noms de fonts dobles. Aquesta praxi té l'avantatge que deixa més clar quina és la part de l'antropònim que constitueix el prenom, és a dir, la part que precedeix el cognom o els cognoms. Per això s'ha de deixar com a potestatiu escriure combinacions com l'esmentada *Joan-Pau*, o bé *Joan-Lluís*, *Guillem-Jordi*, *Josep-Sebastià*, *Maria-Antònia*, *Eva-Maria*, *Maria-Agnès*, etc., en lloc, respectivament, de *Joan Pau*, *Joan Lluís*, *Guillem Jordi*, *Josep Sebastià*, *Maria Antònia*, *Eva Maria*, *Maria Agnès*, etc.⁴

Ara bé, quan el compost representa un sol nom de pila, és a dir, un sol sant, o una sola advocació religiosa, o la referència a un sol personatge o concepte, aleshores el guionet no és adient. Per tant, en rigor cal escriure *Joan Baptista* (perquè correspon a un únic sant, el segon element essent un determinatiu del primer), *Joan Evangelista* (ídem), *Maria Mercè* (en què se sobreentén *Maria de la Mercè*, una advocació mariana), *Maria Dolors* (= *Maria dels Dolors*), *Cèsar August* (perquè correspon a un sol personatge històric), *Miquel Àngel* (ídem), etc.

Existeix una tercera forma d'escriure els prenom dobles o compostos, que és aglutinant-los. Suposem que obeeix al desig de donar-los singularitat. Exs.: *Joandomènec*, *Josepmaria*⁵, *Mariateresa*. De fet, n'existeixen precedents antics: *Marianna* o *Mariagna* (*Maria + Anna*, amb elisió d'una a i pronúncia velar de la primera ena), *Francinaina* (*Francina + Aina*, variant de *Anna*, també amb elisió d'una a), etc.⁶

No ens podem oblidar d'una quarta forma: reduir el segon nom de pila, o una part del primer nom compost, a una simple inicial: *Josep V. Foix* (on V. vol dir *Vicenç*), *Miquel dels S. Oliver* (on S. vol dir *Sants*).

I, òbviament, d'una cinquena, molt usual: ometre el nom o noms de pila quan no cal dir-los. Exs.: *un poema de Maragall*, *un llibre d'en Pla*, *la política de Prat de la Riba*, etc.⁷

2. Els cognoms

Els cognoms són els noms identificadors que ens provenen dels pares. També se'n diuen llinatges,

especialment a les Balears, o patronímics. Aquest darrer terme, *patronímic*, si bé, seguint la definició del *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (Barcelona 2007) o DIEC2 només s'aplica a l'ascendència masculina, creiem que, per extensió lingüística i per la realitat social d'avui, es pot aplicar a totes dues ascendències (la masculina i la femenina) i així ho fem, d'ara endavant, en aquest treball (bo i suggerint als responsables del diccionari acadèmic que actualitzin la definició). Els cognoms, en l'ús habitual d'una determinada persona, tant per part d'ella com dels altres, poden reduir-se al primer o poden emprar-se tots dos, segons la conveniència o la preferència dels titulars i dels usuaris de la llengua en general. Tradicionalment, el primer llinatge procedeix de l'ascendència paterna, i el segon, de l'ascendència materna, però hi ha casos inversos, sobretot actualment, en què la llei ho permet. Repetim que en aquest treball no ens referim directament als antropònims oficials —els enregistrats en la documentació administrativa— sinó als usats habitualment, perquè alguns cops difereixen més o menys.

La majoria de termes emprats com a primer patronímic presenten relativament pocs problemes (com hem vist), tant si consten d'un sol mot com si consten de més d'un. El problema més important ve quan s'empren tots dos termes, ja que aleshores se'ns presenten fonamentalment tres possibilitats, més altres de poc corrents. En aquest sentit, ens podem preguntar: ¿cal escriure els dos cognoms (siguin simples o compostos) amb una *i* entremig, sense aquesta *i*, amb guionet, o encara d'alguna altra manera? Mirarem d'exposar les característiques de cada possibilitat.

Amb una i entremig

Escriure els cognoms —en cas que es facin servir tots dos, naturalment, i, de les raons per a fer-ho, ací en prescindim, perquè poden ser moltes, com ja hem apuntat — amb la conjunció *i* entremig té una sèrie de raons a favor. Vegem-les.

La primera, teòrica, és que es tracta de la forma lògica. En efecte, hi ha qui usa, normalment, un sol cognom —com es fa en francès i en italià—; ara bé,

4 Fins i tot ho feia així (és a dir, escriure'ls separadament) el poeta rossellonès (per tant, sotmès a la influència francesa) Josep Sebastià Pons. En canvi, el poeta de l'Alta Cerdanya Antoni Cayrol feia servir el pseudònim *Jordi-Pere Cerdà*, amb el doble prenom entre guionets.

5 Aquest exemple, hem notat que s'instaurava arran de la canonització de Josep Maria Escrivà de Balaguer, fundador de l'Opus Dei, per tal de deixar clar, quan l'usuari ho vol així, que no es tracta de dos noms de fonts sinó d'un de sol, si bé compost, perquè es refereix a un únic sant.

6 El que diem en aquests tres darrers paràgrafs ja ho vam escriure en el CC/3, p. 104.

7 Com sap tothom, és molt usual reduir a les inicials, seguides de punt, els noms de pila, tant simples com dobles o compostos. Exs.: *J. Tal* (o *Tal i Tal*; on J. pot ser *Josep*, *Joan*, etc.), *M.A. Tal* (o *Tal i Tal*; on M.A. [inicials que, en aquest cas, solen escriure's sense espai entremig] pot ser *Maria Antònia*, etc.), *J.-P. Tal* (o *Tal i Tal*); on J.-P. pot ser *Joan-Pau*, etc.

si sent la necessitat d'usar-ne dos, pensarà, encara que sigui inconscientment (i, per començar, ens servim del nostre cas personal, perquè és el que tenim més a prop i sobre el qual hem rumiat): «Jo em dic (*Josep*) *Ruaix*, que és el cognom heretat del meu pare, i a més a més *Vinyet*, que és el cognom heretat de la meva mare.» Aquest raonament, ja ho hem deixat entendre abans, val igual tant si s'empra l'ordre «cognom patern + cognom matern», que és el tradicional, com si s'empra l'ordre «cognom matern + cognom patern», cosa actualment admesa. Dient-ho sintèticament: el segon patronímic és un addició al primer, i l'addició s'expressa bàsicament mitjançant la conjunció *i* (per exemple: *Dos i dos fan quatre*).

La segona raó, pràctica, és que amb la *i* intercalada s'eviten males interpretacions. Efectivament, existeixen molts llinatges que coincideixen amb noms de pila. Doncs bé, si no s'hi posa la *i* intercalada, no podem saber, en cas que el primer cognom existeixi també com a nom de fonts, si el segon mot del conjunt pertany al prenom o a un primer cognom, ja que, com hem dit més d'un cop, molt sovint ens identifiquem amb un sol patronímic. Així, si escrivim *Miquel Martí Pol*, en principi no sabem si *Martí* és el segon nom de pila del personatge o si és el seu primer cognom. A fi d'evitar aquest inconvenient, una obra tan important com la *Gran enciclopèdia catalana* (GEC) —començada a publicar l'any 1969— va adoptar el criteri de posar sistemàticament la *i* entre el primer llinatge i el segon⁸. Seguí la mateixa norma el *Petit Curial enciclopèdic il·lustrat* (Barcelona 1979).

També dins aquesta segona raó pràctica s'inclou el cas, relativament freqüent, dels cognoms que consten de més d'un mot. Si fem servir la conjunció *i* entre els dos patronímics, la distinció entre el primer i el segon resulta més clara. Exemples (trets de les primeres pàgines de la GEC): *Ramon d'Abadal i Calderó* (expressió que no ofereix cap dubte),

Ramon d'Abadal i de Vinyals (la forma *Ramon d'Abadal de Vinyals* seria menys clara, perquè *de Vinyals* podria interpretar-se com un determinatiu de *d'Abadal*), *Pedro Pablo Abarca de Bolea-Ximénez de Urrea y Ponts de Mendoza* (exemple corresponent a un personatge aragonès i amb la conjunció castellana *y* que es pot aplicar, *mutatis mutandis*, a personatges catalans amb llinatges de tipus semblant). Afegim-hi (tret a l'atzar del *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona 1998, que també segueix el criteri de la GEC) *Felicià Noguer i de Rocafiguera* (cas en què, sense la *i*, el segon cognom es podria confondre amb un determinatiu del primer) i (del camp literari, per citar un sol exemple) *Anicet de Pagès i de Puig* (cas semblant a l'anterior)⁹.

La tercera raó a favor de la inclusió de la conjunció copulativa entre el primer i el segon cognoms és la tradició, una tradició que el català comparteix amb el castellà des del segle XVI o potser abans¹⁰, si bé no és una tradició unànime, ja que en el fet d'usar-hi o no la partícula *i* (escrita, en castellà, com també en català abans de Fabra, *y*) hi influeixen diversos factors. Aquesta tradició també l'hem vista en alguns antropònims portuguesos del segle XVIII (essent llavors *e* la conjunció copulativa).

I la quarta raó és que, en general, quan aquests antropònims catalans es transcriuen al llatí s'hi sol posar, entre els dos cognoms, la conjunció (aleshores *et*). Així, el primer bisbe de Vic que vam conèixer personalment s'anomenava, en la llengua oficial de l'Església occidental, *Iohannes Perelló et Pou* (se'n poden veure molts més exemples a la Sala de Sínodes del Palau Episcopal de la seu vigatana, en els escrits que hi ha sota les efígies de l'episcopologi osonenc)¹¹.

Tornant al català, tenim molts exemples d'ús de la *i* entre els dos cognoms. Com que es tracta de

8 Expressà aquesta mateixa raó, posteriorment —donant-la, doncs, per bona—, el nostre col·lega Albert Jané en un seu article dins el diari *Avui* (17-8-1979), on posà l'exemple, inventat, de *Joan Ramon Cortès / Joan Ramon i Cortès*.

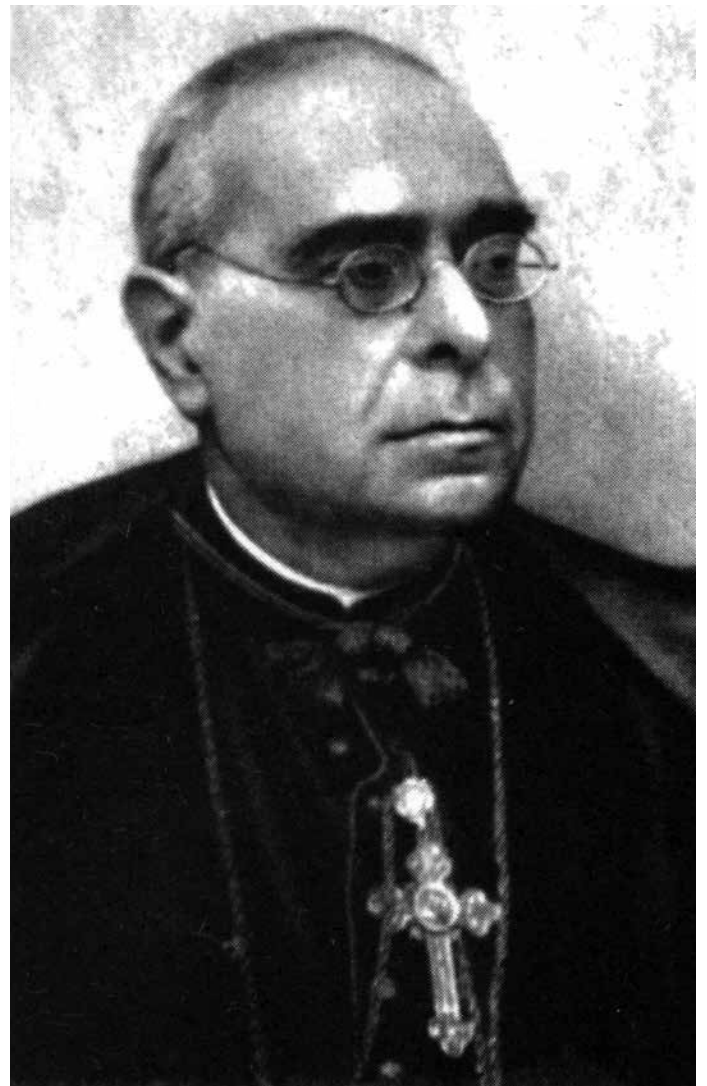
A propòsit de la GEC, val la pena de saber que regularitza sempre els noms de fonts catalans, com també l'ortografia dels cognoms anteriors a l'establiment del registre civil a finals del s. XIX, cosa que ens sembla molt bé. Per posar un sol exemple, escriu *Ausiàs Marc* en lloc de formes antigues i diverses com *Ausies March*.

9 Sobre el dubte de si cal escriure amb majúscula o amb minúscula les preposicions que integren alguns cognoms, vegeu el nostre manual *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui* / 2 (Moià 1995), pp. 144-145.

10 Cap a finals dels anys vuitanta del segle passat hi hagué una polèmica sobre si aquesta addició de la conjunció copulativa s'havia de rebutjar (aduint que era una tradició castellana) o no. Defensava la primera posició el professor Enric Moreu-Rey (en un article dins el *Butlletí de la Societat d'Onomàstica*, XXX, des. 1987, pp. 17-21, recollit i ampliat dins el llibre *Antroponímia*, Barcelona 1991, pp. 141-146), mentre que la segona era defensada pel genealogista Armand de Fluvià (*Avui*, 13-3-1988) i ja l'havia defensada (abans de publicar-se l'article de Moreu-Rey) el tractadista Josep Llobera (*Avui*, 2-12-1986). Nosaltres, com acabem de dir, creiem que és una tradició compartida, atès que els dominis lingüístics castellà i català també comparteixen, en part, un mateix domini polític i administratiu. La posició de Moreu-Rey obliga a escriure els prenomes compostos amb guionet, com efectivament es fa al Rosselló, sota administració francesa, mentre que en la gran majoria de casos en el català hispànic no es fa pas així.

11 I, certament, és difícil d'atribuir a influència castellana aquest ús llatí, una llengua, evidentment, que no depèn ni del castellà ni del català.

demostrar una tradició intensa i contínua, posarem nombrosos exemples. Comencem —a partir de la Renaixença, que és quan torna a prendre's consciència de la realitat catalana com a diferenciada de la castellana, i fins a l'actualitat— per una selecció de personatges del camp eclesiàstic, on potser la tradició pesa més; els posem per ordre cronològic i indiquem l'any de naixença del qui es deia o diu així): *Félix Sardà i Salvany* (1844), *Josep Torras i Bages* (1846); *Francesc Vidal i Barraquer* (1868), *Enric Pla i Deniel* (1876; aquest eclesiàstic signava, en castellà, ja que va ser arquebisbe de Toledo, *Enrique Pla y Deniel*), *Joan Bonet i Baltà* (1906), *Vicent Enrique i Tarancón* (1907; notem que el primer cognom coincideix amb un nom de pila castellà), *Joan-Enric Vives i Sicília* (1949), *Armand Puig i Tàrrach* (1953), etc. I continuem per una tria de noms de literats, que són persones especialment sensibles a l'eufonia, com també d'altres personatges bastant coneguts (anem seguint el mateix sistema de presentació dels exemples): *Manuel Milà i Fontanals* (1818), *Joaquim Rubió i Ors* (1818), *Joan Pons i Gallarza* (1823), *Francesc Pi i Margall* (1824), *Magí Morera i Galícia* (1853), *Miquel Costa i Llobera* (1854), *Francesc Casas i Amigó* (1859), *Josep Pous i Pagès* (1873), *Caterina Albert i Paradís* (1873, que usà el pseudònim *Víctor Català*), *Jaume Bofill i Mates* (1878, que usà el pseudònim *Guerau de Liost*), *Joan Puig i Ferrer* (1882), *Antoni Rovira i Virgili* (1882), *Josep Maria Folch i Torres* (1883), *Agustí Duran i Sampere* (1887), *Pius Font i Quer* (1888), *Jaume Agelet i Garriga* (1888), *Lluís Bertran i Pijoan* (1892), *Eudald Duran i Reynals* (1895), *Miquel Bosch i Jover* (1900), *Manuel Bertran i Oriola* (1901), *Josep Maria Rovira i Artigues* (1902), *Vicenç Riera i Llorca* (1903), *Francesc Almela i Vives* (1903), *Ramon Aramon i Serra* (1907), *Josep Janés i Olivé* (1913), *Esteve Albert i Corp* (1914; notem que aquí el primer cognom coincideix amb un nom de pila), *Llorenç Moyà i Gilabert* (1916), *Josep Maria Boix i Selva* (1917; aquí l'absència de la *i* ajuntaria dues síl·labes tòniques), *Josep Palau i Fabre* (1917; també aquí «xocarien» dues síl·labes tòniques), *Ramon Bech i Taberner* (1918), *Antoni Maria Badia i Margarit* (1920), *Jaume Vidal i Alcover* (1923), *Pere Vives i Sarri* (1924), *Ramon Folch i Camarasa* (1926), *Jordi Cots i Moner* (1927), *Antoni Sala i Cornadó* (1929), *Llorenç Vidal i Vidal* (1936; aquí la *i* separa dos cognoms idèntics), *Gabriel Janer i Manila* (1940), *Josep Massot i Muntaner* (1941), *Joaquim Rafel i Fontanals* (1943), *Josep Antoni Duran i Lleida*

El bisbe Torras i Bages, autor de *La tradició catalana*, els dos cognoms del qual sempre porten la *i*

(1952; també aquí la *i* evita que hi hagi dues síl·labes tòniques juntes), etc.

Sense la *i* entremig

Cal reconèixer que, cada vegada més, es prescideix de la conjunció *i* entre els dos cognoms, però més en castellà que en català¹². Suposem que això es deu a dos motius: 1) la llengua tendeix a la simplificació i la brevetat; i 2) l'absència de la *i* facilita la confecció de llistes i documents de tipus administratiu. Els exemples serien nombrosíssims; per això ens limitem a dos de curiosos, en què el primer cognom correspon a un nom de pila castellà (o, en el primer cas, més aviat escrit amb ortografia castellana), per la qual cosa creiem que hi hauria escaigut la intercalació de la *i*: *Sebastià Juan Arbó*, *Vicent Andrés Estellés*.

¹² De manera que l'opinió de Moreu-Rey vista en la nota 10 ara resulta capgirada: podríem dir que actualment l'ús de la conjunció en castellà sembla deguda a la influència del català. Però tampoc no és això. En realitat, com hem dit abans, es tracta d'un costum compartit. A més, ¿com podria explicar-se per pura influència castellana un ús tan massiu de la conjunció en personatges catalans de tota mena, encapçalats per tantes figures ben conscients i geloses de la seva catalanitat?

Portada d'un llibre d'en Picanyol amb un personatge de ficció

Amb guionet

La tercera forma d'escriure els dos cognoms és amb un guionet entre ells. Imaginem que obeeix a algun (o més d'un) dels següents motius: 1) el desig d'assegurar la presència de tots dos cognoms; 2) la voluntat de remarcar la igualtat de les ascendències paterna i materna; 3) el fet de preservar una identitat que podria quedar desdibuixada amb l'ús d'un sol cognom molt corrent; 4) la influència del francès; i 5) evitar, vivint en algun país anglosaxó o signant treballs en publicacions d'aquell àmbit, ser conegut només pel segon cognom, com és usual en anglès (on el primer cognom, que sol ser el matern, queda reduït a la lletra inicial). Sigui com sigui, tenim exemples com els següents (trets del camp literari, artístic o intel·lectual; indiquem l'any de naixença): *Josep Maria López-Picó* (1886), *Joan Salvat-Passasseit* (1894), *Bartomeu Rosselló-Pòrcel* (1913), *Josep Roca-Pons* (1914), *Enric Moreu-Rey* (1917), *Francesc Català-Roca* (1922), *Josep Rius-Camps* (1933), etc.

Hi ha casos, però, en què el guionet uneix dos elements d'un dels cognoms, com en *Guillem Díaz-Plaja i Contestí* (1909) i *Joaquim Triadú i Vila-Abadal* (1959).

Altres maneres

La casuística de l'escriptura dels cognoms és molt vària. Notem, per exemple, que existeix també, minoritàriament, la praxi de reduir el primer llinatge (o una part d'aquest) a la lletra inicial, per raons personals del titular. Exs: *Eugeni S. Reig* (lingüista, 1942; corresponent S. a *Sempere* i, a més, tenint pròpiament al davant de *Eugeni* un altre nom de fonts: *Josep*), *Josep Lluís M. Picanyol* (dibuixant, 1948; corresponent M. a *Martínez*), *Joan G. Junceda* (dibuixant, 1881; essent l'antropònim complet *Joan Garcia-Junceda i Supervia*), etc. I encara hi ha algú que uneix els dos patronímics però deixant-hi la lletra majúscula del segon: *Jaume VallcorbaPlana* (editor, 1949). A més, hi ha qui omet el primer cognom (i el primer nom de pila): *Beatriu Civera* (novel·lista, 1914; essent l'antropònim complet *Empar-Beatriu Martínez i Civera*).

3. Els sobrenoms

És bastant freqüent que determinats antropònims vagin seguits d'un sobrenom o fins i tot siguin substituïts per aquest. Tradicionalment, el sobrenom (o àlies, malnom, etc.) sol posar-se en cursiva (almenys així ho fa la GEC), precisament perquè no es confongui amb el nom diguem-ne normal. Això ha passat amb molts reis, com ara Pere III de Catalunya-Aragó, dit *el del Punyalet* o *el Cerimoniós*. Més ençà, podem posar l'exemple de Perot Rocaguinarda, conegut com a *Perot lo Lladre*. Més modernament, Salvador Seguí (i Rubinat), *el Noi del Sucre*. I encara més recentment tenim un personatge de còmic, creat per l'esmentat dibuixant Picanyol, que, mancant de cognoms, s'escriu d'una manera peculiar: amb lletra rodona i amb minúscula: *Ot, el bruixot*.

Conclusió

L'escriptura —i, quan és el cas, la pronúncia— dels antropònims gaudeix d'una gran varietat. En definitiva, cada persona és mestressa del seu nom i té a la seva disposició diferents maneres d'expressar-lo. També els usuaris de la llengua, referint-se a un determinat personatge, poden fer servir diferents formes. Amb aquest treball hem volgut ordenar i clarificar la qüestió, com també insinuar les nostres preferències, argumentant-les poc o molt. Hem vist que és un tema que no es presta a regles fixes i precises, ans gaudeix d'una gran llibertat, perquè hi influeixen molts factors. En darrer terme, repetim, la forma de cada antropònim depèn de la voluntat del qui n'és propietari i també de la voluntat dels qui el fan servir. ■